

Aleksis Kivi

(1834—1872)

Parhaan esseen Aleksis Kivestä julkaisi Eino Leino, toinen suomalainen nero, sarjassa Suomalaisia kirjailijoita (1909). Leinolla on muitakin kirjoituksia Kivestä, ja loistavimpia kohtia niistä tulen jatkossa lainaamaan. Mutta ensin tärkeimmät elämäkerralliset tiedot Suomen suurimmasta klassikosta ja uudemman kansalliskirjallisuuden perustajasta.

Aleksis Kivi (Stenvall) syntyi kyläräättälin perheessä Palojoella, Nurmijärven pitäjässä. Perinne kertoo, että jo neljännän poikalapsen syntymä todettiin huonoksi enteeksi, sillä sattui katovuosi, ja uuden suun ilmaantuminen masensi perheenisän mieltä. Myöhemmin seitsenvuotias Aleksis sepitti tästä aiheesta ensimmäisen runonsa, jossa jo ilmeni hänen taipumuksensa huumoriin.

Erittäin myönteinen kuva Kivellä säilyi äidistään, mikä vaikutti kauniiden äidin kuvausten runsauteen hänen tuotannossaan. Kiven äiti oli toimelias kotias-kareissaan, luonteeltaan tunteellinen ja harras uskovainen. Isä oli umpimielinen ja vaitelias, ryypiskelyään rajukin, mutta samalla huumorintajuinen. Aikoinaan hän oli oppinut koulussa ruotsin kielen ja kirjoitteli nyt tällä kielellä pelkästään somea taitavien kyläläisten anomuksia. Kaikessa köyhyydessäänkin räättäli Stenvall yritti antaa koulutusta myös lapsilleen, erityisesti Aleksille, joka osoittautui jo varhain poikkeuksellisen nokkelaälyiseksi ja tiedonhaluiseksi. Ensin isä opetti itse poikaansa ja sitten vei hänet yksityisopettajan luo Helsinkiin. Kaksitoistavuotiaana Kivi pääsi helsinkiläiseen ruotsinkieliseen yläalkeiskouluun, jonka rehtorina oli tunnettu kriitikko ja runoilija Fredrik Cygnaeus, myös Kiven myöhempi neuvoja ja arvostelija.

Opintien alku tuli merkitemään Kivelle pitkän kärsimystien alkua. Leinin sanojen mukaan hän »oli syntynyt laaksossa ja tuomittu laaksossa pysymään». Ensin köyhän maalaispojan opinnot helsinkiläisessä koulussa sujuivat menestyksellisesti, mutta vähitellen koulun ilmapiiri tappoi hänessä kaiken halun viipyä siellä pitempään. Lisäksi ylivomaisena rasituksena olivat ainainen opintovarojen puute, suoranainen nälkä ja heikko terveys. Kivi erosi koulun neljänneltä luokalta lukeakseen ylioppilaaksi omin päin. Vuonna 1856 Kivi pääsi Helsingin yliopistoon ja viipyi siellä pitkin keskeytyksin vuoteen 1864; hän kuunteli etupäässä kirjallisuuden, suomen kielen ja historian luentoja, mutta loppututkinto jäi suorittamatta.

Kivi päätti tulla ammattikirjailijaksi, ensimmäiseksi Suomessa. Ja silloisissa Suomen oloissa se oli rohkea uroteko, jonka seuraukset osoittautuivat traagisiksi.

Pienessä maassa, jossa suomenkielisiä kaunokirjallisuuden lukijoita oli vielä kovin vähän, eikä ankarista katovuosista kärsivällä kansalla riittänyt varoja kirjoihin, pelkkä kirjallinen työ ei yksinkertaisesti lyönyt leiville. Siksi kaikilla

kirjoittavilla ihmisillä oli jokin virka tai toimi, esimerkiksi yliopistossa ja kouluissa. Käytännöllinen Kiven äiti ei suotta kehottanut poikaansa lukemaan papiksi. Mutta Kivi halusi vain kirjailijaksi, ja se oli haaste kohtalolle. Tämä ylevä haave valtasi hänet jo kouluvuosina. Erään oppikirjansa kanteen Kivi kirjoitti seuraavat (vielä ruotsinkieliset) sanat: »Jag skall ej lefva och verka för ryckte och verldslig ära, utan för Guds rikets framgang och min egen salighet». (En tule elämään ja toimimaan maallisen maineen ja kunnian hyväksi, vaan Jumalan valtakunnan edistymiseksi sekä omaksi ilokseni). Vuosien mittaan Kivi alkoi epäillä taivaallisen onnen mahdollisuutta maan päällä, mutta haave vapaana taiteilijana elämisestä paloi hänessä koko hänen ikänsä.

Ylioppilasvuosiensa jälkeen Kivi jätti Helsingin ja asusti milloin veljensä luona Nurmijärvellä, milloin ruotsinkielisen ystävättärensä Charlotta Lönnqvistin turvissa Siuntiossa, ruotsalaisessa ympäristössä, jossa hän ei oikeastaan viihtynyt. Kiven teki mieli palata koti-seudulle, suomenkielisen kansan keskuuteen. Hän halusi hinnalla millä hyvänsä turvata aineellisen riippumattomuutensa ja hautoi mielessään jopa käytännön suunnitelmia (aikoen silloin vasta syntymävaiheessa olleen Suomalaisen teatterin dramaturgiksi ja myöhemmin agronomiksi ja jonkin maatilain pehtoriksi). Mutta hänellä oli huono onni: viimeisissä kirjeissään hänen oli pakko tunnustaa, että ammattikirjailijana hän joutui kärsimään täydellisen haaksirikon. Eräät teoksensa hän oli julkaissut omalla kustannuksellaan. Se merkitsi vain kasvavaa velkataakkaa, sillä kirjat eivät menneet kaupaksi, tulot eivät riittäneet edes korkojen maksuun. Velkojat eivät antaneet hänelle rauhaa, kustantajat kieltäytyivät julkaisemasta hänen teoksiaan, ja mesenaattiystävätkin olivat menettäneet luottamuksensa häneen.

Kivi eli ja jatkoi työtänsä muiden armoilla. Hänen ihanteensa oli vaatimaton. Intohimoisena Nurmijärven patriottina ja eränkävijänä Kivi kirjoitti Siuntiossa ystävälleen (ja yhdelle velko-

jistaan) Thiodolf Reinille joulukuussa 1869: »Mutta olisin nyt veloista vapaa ja pieni maja minulla Nurmijärven ahoilla, jossa milloin runoilisin, milloin linnustelin!»

Kirjailijan haave ei toteutunut, hänen voimansa olivat lopussa. Vuonna 1870 hän sairastui vaikeanlaatuiseen mielisairauteen. Hoidosta helsinkiläisessä klinikassa ei ollut tulosta. Kivi vietiin maalle veljensä luo. Elämänsä viimeiset päivät hän eli kunnan almujen varassa. Kuolema saapui joulukuun 31. päivänä 1872.

Kiven tuotanto käsittää yhteensä yksitoista näytelmää, romaania **Seitsemän veljestä** ja suppean määrän runoja. Hänet tunnetaan ennen kaikkea komedia- ja romaanikirjailijana, kun taas Kiven runojäämistön syvälinen merkitys keksittiin suhteellisen myöhään.

Vuonna 1866 Kivi julkaisi runokoelman nimeltä **Kanervalta**, joka sisälsi puolitoistakymmentä runoa, ja samana vuonna julkaistiin hänen kolmetoista runoan **Kirjallisessa Kuukauslehdessä**. Kivi on kirjoittanut kaikkiaan yli 40 runoa, mihin lukuun sisältyvät myös julkaisemattomat, käsikirjoituksiksi jääneet runot sekä laulut.

Taiteilijana Kivi oli todellinen uudistaja ja radikaali. Hänen hedelmällisen ja haastavan neroutensa ansiosta suomenkielisessä kirjallisuudessa tapahtui taiteellinen vallankumous: kaikki aikaisemmin kirjoitettu kirjallisuus siirtyi esihistoriaan, oli alkamassa uudenaikainen, elävä historia. Kiven tuotanto merkitsi aivan uutta kautta suomenkielisen kirjallisuuden kehityksessä. Tutkijoita hämmästyttää vieläkin, miten Kiven tuotanto oli yleensä mahdollinen sillä suhteellisen köyhällä kirjallisella ja kielellisellä pohjalta, jota suomenkielinen kirjallisuus silloin edusti. Suuren taiteilijan tuotanto on tietysti aina uusi ja yllättävä, mutta se uusi esteettinen lataus, jonka Kivi antoi tuolloin verraten kehittymättömälle suomenkieliselle kirjallisuudelle, on erityisen ilmiömäinen sitä edeltävän tason taustaa vasten. Jo Eino Leino totesi Kiven harppauksen äkillisyyden korostaen sitä, että suomenkielisen taideproosan luojana

Kivi »asettaa sen yhdellä iskulla kaiken kertomaruoudon huipulle ja antaa sille monumentaalisen, neroa säkenöivän täydellisyyden, jota suomenkielinen romaani tänäkin päivänä turhaan tavoittelee». Ja tämä Leinon vuonna 1909 esittämä arvio ei vieläkään tunnu liioitetulta, sillä Seitsemän veljestä on edelleenkin ensimmäinen suomalainen romaani, eikä vain kronologisesti.

Kiven aikaansaaman murroksen päätuloksena, Leino vakuutti, oli se, että »hän näyttää Suomen silloisen kansan meille arkivaatteissaan. Mutta hän ei tee sitä pelkän naturalistin tavoin kiintymällä jokaiseen yksityiseikkaan, vaan hahmottelemalla sarjan suuria perikuvia, jotka hän täyttää niin runsaalla todellisuuden-tunnolla ja niin monipuolisella sielullisella elämällä, että me myönnämme ne heti tosiksi syvemmässä merkityksessä, kaikista niiden fantastisista ääri viivoista huolimatta. Ne ovat kappale Suomen kansaa, mutta kuitenkin niin täydellisesti tekijän oman mielikuvituksen tuotteita. Juuri sepä tekeekin ne niin korkeaksi taiteeksi, sillä tekijän mielikuvitus on niissä toiminut harvinaisessa määrin esitettävänsä aiheen ja aikansa suomalaisen kansallishengen mukaisesti». Kirjailija »syntyi laaksossa», mutta täällä alhaalla, Leino kirjoitti, »sykki Suomen kansan sydän, täällä oli Aleksis Kiven, täällä suuren taiteen oikea kotisija».

Nämä Leinon ajatukset vaikuttavat yhä täysin pätevilä ja harvinaisen produktiivisilta, myös Kiven runojen kohdalla. Hänen runoissaan voi havaita niin kirjallisia kuin kansanrunoudenkin vaikutuksia, mutta hänen rikas mielikuvituksensa on ne perin pohjin uudistanut. Kansanrunouden vaikutuksista puhuen kysymyksessä ei ole pelkkä ulkonainen valkouristisuus; Kivi ei juuri lainkaan turvaudu kalevalaiseen runomittaan ja eepisiin toistoihin, hän mainitsee verraten harvoin mytologisia nimiä, vaikka kansanmytologia onkin vielä hyvin lähellä hänen henkilöidensä tietoisuutta. Kiven runouden yhteys kansanperinteeseen ilmenee syvällisempinä seikkoina. Runoilijana Kivi kuvailee ihmisten favallisia askareita siltä kannalta, että ne saavat kansanrunoepiikalle sukua ole-

van tarumaisen majesteettisuuden leiman. Kiven runoissa on mahtava eepinen virta, taipumus sankarilliseen kuvaamistyylisiin. Hän käyttää ylevässä mielessä runoissaan sanoja »uroso» ja »sankari» (»uroso urhee», »sankari jylhän kuusiston»). Kun runossa karhunpyynnistä sanotaan: »Pohjoiseen kulkevi ampujain retki», niin runon yleisessä tekstiyhteydessä tuo »Pohjoiseen» ei suinkaan ole pelkkä ilmansuunnan osoitus, vaan pikemminkin puolittain tarumaisen maan, eepisen toimintanäyttämön nimi. »Pohjoinen» on tässä kuvalliselta semantiikaltaan lähempänä Kalevalan Pohjolaa. Kivellä usein esiintyvä tapa kuvata luonto ja maasto melkein aina joltakin harjulta tai kukkualta, jolta näkyy ympäristöön eri suunnille (esim. juuri vuorta ja ääretöntä metsää tervehtii nuori metsämies runossa Metsämiehen laulu), on analoginen kansanepiikan kuvauksille. Kaikki tämä tekee Kiven runojen maailman, jopa hänen sankareittensa arkisenkin mikroympäristön harvinaisen suurisuuntaiseksi ja avaraksi.

Äärettömyyden riutuva kaiho Kiven runojen tunnemaailmassa on jo peräisin kirjallisen runouden — Danten, Shakespearen, Ossianin, Stagneliuksen ja Runebergin vaikutuksesta. Eurooppalaisen renessanssin suuriin kirjailijoihin Kiveä lähentää mm. juuri tämä varsinaisen kansankulttuuritradition ja uuden kirjallisen tradition yhteensulautuma. Kiven taiteessa suomalainen kansanelämä ja kansanperinne avautuvat uudenaikaisille vaikutteille; korpikylien asukkaat johdetaan kosketukseen uuden sivilisaation kanssa, joka asettaa heille uusia ongelmia, pakottaa heitä tavalla tai toisella reagoimaan niihin joskus uppiniskaisesti kapinoinnalla kummallista maailmanmenoa vastaan, mutta kuitenkin sopeutumalla jotenkin sen muuttuviin muotoihin. Kokonaan uuden ajan runouteen ja maailmankatsomukseen liittyy Kiven lyriikassa herkistynyt perspektiivintaju, kaukonäön kiihkeä jano. Sillä oli sekä lyyrillisyksikologinen että yhteiskunnallis-historiallinen sisältö. Kivi halusi katsoa kansanelämän eri kerroksiin: menneisyyteen, nykypäivään ja myös huomiseen.

Eino Karhu